

Grau en Dret
Treball de fi de Grau (21067/22747)
Curs acadèmic 2021-2022

L'ASSETJAMENT SEXUAL A MENORS EN L'ESFERA ESCOLAR

Esther Zamora Gómez

217593

Tutor del treball:

Raquel Montaner Fernández

DECLARACIÓ D'AUTORIA I ORIGINALITAT

Jo, Esther Zamora Gómez, certifico que el present treball no ha estat presentat per a l'avaluació de cap altra assignatura, ja sigui en part o en la seva totalitat. Certifico també que el seu contingut és original i que en sóc l'únic autor, no incloent cap material anteriorment publicat o escrit per altres persones llevat d'aquells casos indicats al llarg del text.

Com a autora de la memòria original d'aquest Treball Fi de Grau autoritzo la UPF a dipositar-la i publicar-la a l'e-Repository: Repositori Digital de la UPF, <http://repositori.upf.edu>, o en qualsevol altra plataforma digital creada per o participada per la Universitat, d'accés obert per Internet. Aquesta autorització té caràcter indefinit, gratuït i no exclusiu, és a dir, sóc lliure de publicar-la en qualsevol altre lloc.

Esther Zamora Gómez
A Barcelona, 16 de maig de 2022

Resum: L'objectiu d'aquest treball consisteix en realitzar una investigació i un aprofundiment sobre el delictes d'assetjament sexual cap als menors d'edat, específicament en el context escolar. El focus del treball serà analitzar quina és la regulació existent del moment i com ha anat desenvolupant-se, així com conèixer la doctrina i jurisprudència que s'ha format al voltant i estudiar les mesures que les institucions públiques aporten per prevenir, detectar i solucionar aquesta ofensa cap al menor. Finalment, es realitzarà una valoració final de la situació i de la importància del delictes d'assetjament sexual a Espanya.

Paraules clau: assetjament sexual, integritat sexual, menors, escola, maltractament.

ÍNDIX

1. Introducció.....	1
2. Marc teòric i legal de l'assetjament sexual a menors	2
2.1 El concepte d'assetjament sexual.....	2
2.1.1 La noció d'assetjament sexual orientada cap al menor	2
2.2 Marc legal	4
2.2.1 Els delictes sexuals al Codi Penal espanyol	4
2.2.2 La regulació sobre l'assetjament sexual al Codi Penal espanyol	6
2.2.3 L'assetjament sexual entre iguals dins de l'esfera escolar	11
2.2.4 El supòsit de prevalença d'una situació de superioritat docent.....	15
3. Actuacions dirigides a la prevenció i protecció de l'assetjament sexual en menors	19
3.1 Per part de l'estat: mesures legislatives	19
3.2. Per part dels centres educatius: la necessària actuació de les escoles.....	22
3.2.1 Implementació real: anàlisi de protocols d'actuació davant l'assetjament sexual.....	23
3.2.2 Visió global: els Programes Anti-bullying.....	26
4. El factor social: la percepció de l'assetjament sexual a menors per part de la ciutadania.....	27
5. Conclusions	28
6. Bibliografia.....	35

1. Introducció

Històricament, els infants han estat tractats com éssers sense capacitat de decisió pròpia, individus d'edat fràgil mereixedors d'una especial protecció per part de nosaltres, els adults. Conseqüència de la demanda social del reforçament de l'empara dels menors envers les possibles intromissions en el seu lliure desenvolupament, l'ordenament jurídic desenvolupa una sèrie de regulacions destinades a custodiar els drets dels nens, nenes i adolescents.

Tenint en compte el constrenyiment al que està sotmès l'Estat per tal de complir amb les expectatives de protecció que la comunitat exigeix, és especialment transcendent la regulació que salvaguarda als menors de la comissió dels delictes contra la llibertat i indemnitat sexuals. És per això que és d'interès analitzar la reacció (o, fins i tot, la reacció que s'espera) de l'Administració quan un fet delictiu d'aquest tipus es desenvolupa en un àmbit, a priori, indemne a qualsevol intromissió com és l'escola. La idea pre-establerta de qualsevol ciutadà mig podria ser que en aquests centres es proveeix als menors d'una doble protecció: la tutela general de l'Estat i l'específica del personal i dels recursos dels centres escolars, doncs són considerats establiments fets a mida per salvaguardar i protegir precisament el seu creixement. No obstant, quin és el grau de protecció real del que gaudeixen els menors en cas d'estar en risc de cometre's o d'haver-se comès un delicte sexual en una esfera tan particular com l'escolar?

Per altra banda, quina importància se li dona als delictes sexuals comesos sense violència o intimidació dins de l'escola? És de coneixement general que, per exemple, el delicte d'agressió sexual és estrictament castigat per l'ordenament i intensament reprovat per la societat. En el present estudi, analitzarem si un delicte sexual que no implica violència, en aquest cas, l'assetjament sexual, és regulat i considerat de manera proporcional i coherent vers els altres delictes de la mateixa naturalesa.

L'objectiu d'aquest treball és precisament aclarir aquests dubtes entorn a la figura del delicte de l'assetjament sexual cap al menor produït dins de l'àmbit escolar. En primer lloc, es vol constatar què és el que la llei imposa com a concepte d'assetjament sexual, i investigar quina és la interpretació que la doctrina, jurisprudència i altres institucions donen al mencionat delicte, és a dir, com el classifiquen i com el tracten per tal de poder entendre com s'aplica la justícia, contextualitzant-la en relació a la regulació dels altres delictes sexuals.

A més a més, el projecte té la finalitat de conèixer com el nostre ordenament jurídic, especialment el nostre Codi Penal i les lleis adreçades al menor, regula l'actuació de les institucions amb la intenció d'establir unes bases jurídiques consistents que constatin la protecció dels nens, nenes i adolescents vers el delictes d'assetjament sexual.

Finalment, aquesta recerca té la intenció d'investigar quina és la perspectiva que té la societat sobre el delictes, podent doncs proposar mesures per la prevenció i l'actuació enfront l'assetjament sexual i arribar a una conclusió que determini quina importància global té el delictes dins del nostre ordenament.

2. Marc teòric i legal de l'assetjament sexual a menors

2.1 El concepte d'assetjament sexual

El Codi Penal defineix l'assetjament sexual en el seu article 184.1 com "la sol·licitud de favors de naturalesa sexual comesos en l'àmbit d'una relació laboral, docent o de prestació de serveis que provoqués a la víctima una situació objectiva i greument intimidatòria, hostil o humiliant", és a dir, l'acció d'instar a la víctima la realització d'un acte sexual dins d'un àmbit d'especial vulnerabilitat, que provoqui un malestar general i greu al subjecte passiu.

Així mateix, un cos legal internacional precursor de la regulació del mencionat fet delictiu, que pot afermar el concepte en sentit ampli és la Recomanació de la Comissió Europea de 27 de novembre de 1991, relativa a la protecció de la dignitat de la dona i de l'home al treball, que conté un codi de conducta sobre les mesures per combatre l'assetjament sexual, incloent en ell una definició del delictes, entès com a "conducta de naturalesa sexual o altres comportaments basats en el sexe que afecten la dignitat de la dona i de l'home (a la feina) i que pot incloure comportaments físics, verbals o no verbals, en tot cas indesitjats"¹.

2.1.1 La noció d'assetjament sexual orientada cap al menor

L'assetjament sexual a menors constitueix un supòsit específic d'assetjament sexual per raó de qui pateix el perjudici, és a dir, un subjecte menor de divuit anys.

¹92/131/CEE: Recomanació de la Comissió, de 27 de novembre de 1991, relativa a la protecció de la dignitat de la dona i de l'home a la feina. Article 1.

L'apartat 3 de l'article 184 condemna de manera més greu la comissió del delictes envers a un subjecte que s'entengui que disposa d'una especial vulnerabilitat per raó d'edat, malaltia o situació. Aquest requisit per aplicar la pena agreujada sembla estar pensat per reforçar la protecció vers els subjectes més dèbils de la nostra societat: els incapacitats i, sobretot, els menors. Tot i haver afegit aquest precepte, els delictes d'assetjament sexual no contemplen penes específiques pels delictes comesos cap a menors, a diferència de l'agressió i l'abús, especificats al Capítol II bis del Títol VIII.

És d'especial rellevància destacar la Llei Orgànica 8/2021, de 4 de juny, de protecció integral a la infància i la adolescència davant a la violència, regulació que havia estat intensament reclamada a l'estat espanyol pel Comitè de Drets dels Nens de la ONU. Específicament, en la llista de qüestions del Comitè dels Drets dels Nens relativa als Informes V i VI d'Aplicació de la Convenció sobre els Drets dels Nens de les Nacions Unides a Espanya es demana que es proporcioni informació sobre l'actuació de l'Administració per reduir les taxes de violència, tant de gènere com en l'àmbit familiar i escolar, i per adoptar un abordatge integral i coordinat davant de situacions de violència, maltractament i abús; així com la integració de mesures de suport formatiu i campanyes de sensibilització social en perspectiva a la prevenció dels riscos prèviament mencionats; i finalment que informin sobre les mesures adoptades per respondre a l'assetjament escolar, l'assetjament sexual de nens i nenes a través d'internet².

L'article 1 de la LO 8/2021 estableix com a objecte de la llei la garantia dels drets fonamentals dels menors a la seva integritat física, psíquica, psicològica i moral davant de qualsevol forma de violència, assegurant així el seu lliure desenvolupament de la personalitat.

A l'apartat 2 del referit article defineix violència com a tota acció, omissió o tracte negligent que privi als menors d'edat dels seus drets i benestar, que amenaci o interfereixi en el seu desenvolupament físic, psíquic o social, amb independència del mitjà de comissió.

L'article taxa les accions que en tot cas s'entendran com a violència, i entre elles es constata que en tot cas s'interpretarà com a fet violent l'assetjament sexual (a banda del

² CRC/C/ESP/Q/5-6: Llista de qüestions relativa als informes periòdics cinquè i sisè combinats d'Espanya (2017)

maltractament físic, psicològic o emocional, els càstigs físics, humiliants o denigrants, i d'altres també inclosos en el mateix article).

Per tant, sent fidels a la línia legislativa marcada per aquesta recent llei, l'assetjament sexual en menors es pot definir com un tipus de violència cap al nen, nena o adolescent, penada de manera especialment greu pel moment vital d'important vulnerabilitat en que l'individu es troba, per tractar-se d'una etapa de creixement i d'aprenentatge on el menor no és capaç de gestionar com una persona d'edat adulta les circumstàncies que incideixen a la seva vida, fet que pot provocar que el futur de la persona estigui condicionat per un esdeveniment que queda fora de la seva comprensió.

2.2 Marc legal

2.2.1 Els delictes sexuals al Codi Penal espanyol

Els delictes contra la llibertat i la indemnitat sexuals, també coneguts com a delictes sexuals, són una de les grans preocupacions polítiques i socials dels nostres temps. Basant-nos en les estadístiques extretes de *l'Informe sobre els delictes contra la llibertat i indemnitat sexual a Espanya*, la comissió d'aquests tipus de delicte ha patit un auge important en els darrers anys, passant de 8.923 casos en 2013, a 15.319 l'any 2019 i 13.174 l'any 2020³.

Els delictes contra la llibertat i la indemnitat sexuals es troben regulats al Codi Penal espanyol, sota el Títol VIII, el qual es subdivideix en set capítols: agressions, abusos, abusos i agressions a menors de 13 anys, assetjament sexual, delictes d'exhibicionisme i provocació sexual, delictes relatius a la prostitució i corrupció de menors, i disposicions comunes als capítols anteriors.

El béns jurídics protegits dels delictes sexuals són, per una banda, la llibertat sexual, és a dir, la protecció envers a accions que puguin incidir en la llibertat i la autodeterminació sexual dels individus. Es salvaguarda el poder de decisió dels subjectes a decidir les condicions, circumstàncies i amb quines persones mantenir o no una determinada conducta sexual, així com el lliure desenvolupament de la personalitat de la persona. I d'altra banda, la protecció a la indemnitat sexual, això és, el dret de tota persona a no patir danys físics o morals com a conseqüència d'aquesta incisió en la

³ Per l'estudi ha estat necessari tenir en compte tant les dades de l'any 2019 com de l'any 2020 per tal de valorar la incidència penal del delicte sense que la interferència de la situació pandèmica pugui alterar en la realitat objectiva.

llibertat sexual de les persones. Es podria entendre que aquesta protecció està especialment dirigida als menors i discapacitats intel·lectuals que puguin participar de manera activa o passiva en una activitat de naturalesa sexual. És per això que, per exemple, el delicte de lesions o d'homicidi són castigats separatament als delictes tipificats en aquest títol⁴.

Directament relacionada amb l'objecte protegit de la regulació, la naturalesa dels delictes sexuals sempre demana un component de violència, física o moral, doncs no seran punibles les accions que es realitzin de manera voluntària i, per tant, no afectin a la llibertat, a la dignitat i al desenvolupament dels individus subjectes a la protecció del Títol.

L'acció ha d'estar comesa dolosament, no es conceben les formes imprudents de comissió. És interessant observar que, per consolidar aquesta idea, la jurisprudència més tradicional entén "l'ànim lúbric" com un complement a l'activitat delictiva,⁵ condició que implica forçosament la voluntarietat de la comissió de l'acte. Aquest requisit, però, no ha estat contemplat per tots els delictes sexuals: pel delicte d'assetjament sexual no s'exigeix l'afegit d'intenció libidinosa en cap cas.

A les disposicions comunes dels delictes sexuals es recullen condicions uniformes aplicables a tots els delictes inclosos en aquest Títol: en primer lloc, el delicte d'agressió, assetjament o abusos sexuals són delictes semi-privats, pel que necessàriament s'exigeix la denúncia de l'ofès per la persecució del delicte. No és així, però, quan la víctima sigui menor d'edat, discapacitada amb necessitat d'especial protecció o desvalguda, doncs en aquest cas el Ministeri Fiscal podrà actuar d'ofici⁶.

El perdó de l'ofès no extingeix l'acció o la responsabilitat penal de l'acusat. Cal destacar que es protegeix de manera reforçada que la víctima hagi estat en una situació de vulnerabilitat o d'inferioritat, doncs es castigarà en la seva meitat superior si els autors són, per exemple, ascendents, tutors, curadors o mestres, entre d'altres.

⁴ Lameiras Fernández, M; Orts Berenguer, E; Orts Berenguer, E. Delitos sexuales contra menores : abordaje psicológico, jurídico y policial. Valencia: Tirant lo Blanch; 2014 (pgs. 100-101)

⁵ STS, a 08 de novembre de 1986 - ROJ: STS 6079/1986. FJ 1: "El dolo, en este delito, exige la voluntariedad de la acción, equivalente a la presencia de malicia, que abarca intelectualmente el conocimiento del hecho y su significación jurídica al par que el ánimo lascivo".

⁶ Llei 50/1981, de 30 de diciembre, por la que se regula el Estatuto Orgánico del Ministerio Fiscal. Article 3.13.

A la regulació dels delictes sexuals es fa un especial èmfasi a la protecció dels menors: s'introdueix específicament un capítol referit als abusos i agressions a menors de 16 anys i als delictes de corrupció de menors. No es contempla, en canvi, aquesta protecció davant dels delictes d'assetjament sexual, que simplement són castigats amb una pena superior quan el delinqüent es preval de la víctima per raó d'edat o qui comet el delicte sent la víctima menor d'edat. L'escassa especial protecció de la que gaudeixen els menors en relació a l'assetjament sexual en contrast amb els delictes anteriorment mencionats es pot justificar per diversos motius: en primer lloc; en segon lloc, que des de la perspectiva social no es vegi de manera tant greu com els mencionats delictes per no concórrer violència, que la incidència de denúncies i enjudiciaments sigui menor; i per últim pel poc protagonisme internacional, i en específic europeu, del que gaudeix aquest fet delictiu.

L'especial empara dels drets dels menors no és en va, l'*Informe sobre els delictes contra la llibertat i indemnitat sexual a Espanya* dels anys 2019 i 2020 reflecteixen que els menors van ser víctimes del 46,2% a 2019 i del 49,1% de la totalitat dels delictes sexuals enjudiciats, proporció realment preocupant tenint en compte que el segon grup d'edat amb major número de victimitzacions és el la franja d'individus de 18 a 30 anys amb un 28,5% i 27% respectivament.

2.2.2 La regulació sobre l'assetjament sexual al Codi Penal espanyol.....

L'assetjament sexual és un delicte regulat al Títol VIII sobre delictes contra la llibertat i indemnitat sexuals, específicament al Capítol III del Codi Penal espanyol.

2.2.2.1 Evolució legislativa.....

L'assetjament sexual es va introduir per primer cop al nostre ordenament jurídic amb la creació del Codi Penal de 1995.

La primera modificació el tipus penal es dona a la *Ley Orgánica 11/1999, de 30 de abril, de modificación del Título VIII del Libro II del Código Penal, aprobado por Ley Orgánica 10/1995, de 23 de Noviembre*, argumentada a l'Exposició de Motius, en primer lloc, arrel de la demanda feta per la societat espanyola a raó de la percepció d'escassa protecció jurídica al Codi Penal dels delictes sexuals. En aquest moment es complementa la reforma amb la revisió dels delictes d'assetjament sexual i el tràfic de persones amb el propòsit de la seva explotació sexual. El legislador exposa la necessitat de prevenció unida amb el principi de proporcionalitat de les penes.

En segon lloc, per garantir una autèntica protecció de la integritat i llibertat sexual dels menors i incapacitats, adaptant el seu contingut a les exigències de la societat nacional i internacional, fent referència implícita a la Recomanació de la Comissió Europea de 27 de Novembre de 1991, relativa a la protecció de la dignitat de la dona i de l'home en el treball.

La redacció del precepte és igual a l'actual article 184 del nostre Codi Penal. La única variació que ha patit el precepte ha sigut la duració i gravetat de les penes. En aquesta primera alteració, el tipus bàsic es castiga únicament amb una pena d'arrest de sis a dotze caps de setmana o multa de tres a sis mesos; mentre que el tipus agreujat de l'apartat dos per existència de prevalença per situació de superioritat o amenaça a la víctima, la pena és de dotze a vint-i-quatre caps de setmana o multa de sis a dotze mesos. finalment, es disposa que si la víctima és especialment vulnerable per raó d'edat, malaltia o situació, la pena d'arrest varia entre dotze i vint-i-quatre caps de setmana o multa de sis a dotze mesos en cas que el supòsit es subsumís en l'apartat 1, i pena de presó de sis mesos a un any en els supòsits subsumibles en l'apartat 2".

La segona i última modificació de la que disposem en el nostre ordenament jurídic es representa a la *Ley Orgánica 15/2003, de 25 de noviembre, por la que se modifica la Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal*.

En aquesta darrera alteració legislativa, les penes augmenten considerablement, tenint en compte que a la reforma penal de la LO 11/1999 només contemplava penes d'arrest de caps de setmana i la imposició de multes que no superaven l'any de duració, amb l'única excepció de pena de presó en el cas singular que l'agressor hagués realitzat el fet delictiu amb una prevalença de superioritat laboral docent o jeràrquica, o el conferiment d'una amenaça relacionada amb l'àmbit del qual es tracti en cas de que la víctima no complís la seva voluntat, juntament amb el requisit que la víctima havia de ser especialment vulnerable per raons subjectives a la persona.

A l'apartat primer, la condemna passa a ser pena privativa de llibertat de tres a cinc mesos o multa de sis a deu mesos. Al segon, presó de cinc a set mesos o multa de deu a catorze mesos. I finalment al tercer, pena de presó de cinc a set mesos o multa de deu a catorze mesos en el cas que el fet es subsumís al primer apartat, o de sis mesos a un any en els supòsits prevists a l'apartat segon.

2.2.2.2 Anàlisi de l'article.....

L'estructura del tipus que dona base a aquest treball presenta tres modalitats diferents:

El tipus bàsic es troba regulat a l'apartat 1 de l'article 184 CP. Estableix com a acció típica la sol·licitud de favors de naturalesa sexual. Doncs, es tracta de demanar, buscar un favor sexual, no sent necessari que l'autor ho realitzi per sí mateix, sinó que també serà imputat com a autor si ho fa per a un tercer. Si la sol·licitud no es dona, no podrà constituir delictes d'assetjament sexual, podent-se incloure en altres tipus penals.

Singularment, la sentència del Tribunal Suprem 349/2012, de 26 d'abril disposa que el comportament típic de l'assetjament sexual consisteix en una "directa i inequívoca sol·licitud a la víctima de comportaments, l'administració dels quals correspon a la seva autonomia sexual". Destaca que la mencionada sol·licitud no ha de ser necessàriament verbalitzada, sinó que és suficient amb que pugui ser entesa pel subjecte passiu i que es produeixi un rebuig del destinatari o destinatària, sense ser requisit del tipus que s'assoleixin els objectius.

Es disposen dos requisits per tal de que es compleixi la conducta típica:

El primer requisit necessari és que es doni en un ambient específic, en concret, dins d'una relació laboral, docent o de prestació de serveis continuada o habitual, exclouent implícitament les relacions esporàdiques que es puguin donar entre subjecte actiu o passiu. És el que la doctrina i jurisprudència reconeix per assetjament ambiental i és per això que rebutja explícitament la subsumició del tipus en casos com el de la SAP de Sevilla d'11 de febrer de 2003, revocant la condemna per assetjament sexual d'un padrastre a la menor per no donar-se ninguna de les relacions senyalades en l'article, i condemnant-lo finalment a un delictes d'exhibicionisme.

El segon requisit que es demana és que l'acció del perpetrador provoqui a la víctima una situació objectiva i greument intimidatòria, hostil i humiliant. Aquest requisit es concreta en diverses sentències del Tribunal Suprem, així com per exemple a la STS 1460/2003, 7 de Novembre de 2003 que argumenta que aquesta mateixa gravetat exigida per la disposició legal "servirà per delimitar si les característiques de l'acció desborden les previsions protectores de l'ordenament civil o laboral, i s'insereixen a l'àmbit penal".

El tipus bàsic permet la regulació de l'assetjament en les relacions horitzontals dins dels àmbits mencionats. Així ho descriu altra vegada la sentència 1460/2003, 7 de Novembre de 2003, argumentant que, tot i que la protecció de les víctimes en aquest àmbit està justificada pel tipus de relacions que sovint inherentment estan exposades a un risc de tractes de naturalesa sexual per concórrer una situació de superioritat, aquesta circumstància no està exigida per la llei, pel que igualment podrà considerar típic l'assetjament sexual entre iguals.

La modalitat agreujada de l'apartat 2 defineix l'assetjament sexual vertical o el xantatge sexual. Aquest inclou dues condicions alternatives: la prevalença d'una situació de superioritat laboral, docent o jeràrquica; o l'anunci exprés o tàcit de causar a la víctima un mal relacionat amb les legítimes expectatives que pogués tenir sobre l'àmbit de la relació. No és suficient únicament, doncs, que existeixi una situació de superioritat, sinó que el subjecte actiu del delicte es prevalgui d'aquesta.

La raó de ser de l'agreujant de la pena d'aquesta figura qualificada és la major facilitat que té el subjecte actiu per tal de cometre el delicte, doncs aquest abusa de la seva posició de domini sobre la víctima⁷, i alhora la major dificultat que té la víctima d'evadir els comportaments delictius.

Per últim, el subtipus híper-agreujat de l'apartat 3, incrementa la pena de les dues anteriors conductes si, per una banda, s'executa el tipus bàsic tenint la víctima una condició d'especial vulnerabilitat per raó d'edat, malaltia o situació; o per altra banda, quan es materialitzés el tipus agreujat de l'apartat 2 quan la víctima sigui especialment vulnerable per les mateixes raons. Les dues situacions tenen penes diferents, sent l'última coherentment més severa que la primera.

La raó de ser de la imposició d'una pena superior a la del tipus bàsic és anàloga a la del tipus qualificat de l'apartat dos: el subjecte agressor té més facilitat comissiva d'acord amb les característiques específiques del subjecte agredit, i aquest últim té menys recursos per fer front a aquest tipus d'accions. Es protegeix el benestar físic i psíquic dels subjectes que poden patir una influència en el seu desenvolupament i integració social.

⁷ Lameiras Fernández M, Orts Berenguer E, Orts Berenguer E. Delitos sexuales contra menores : abordaje psicológico, jurídico y policial. Valencia: Tirant lo Blanch; 2014, pg. 98.

2.2.2.3 El bé protegit.....

Finalment, la tipicitat de la conducta exigeix clarament que hi hagi una vulneració del bé jurídic protegit, en aquest cas, la llibertat en la formació de la voluntat sobre la conducta sexual de l'assetjat⁸, doncs s'exigeix que els favors sol·licitats siguin necessàriament coercitius en relació a l'esfera sexual del subjecte passiu, però en canvi no s'exigeix que hi hagi una perpetració en l'esfera física del subjecte per tal de que el tipus es compleixi. Relatiu a aquest requisit, la llei i la jurisprudència ressalten especialment la necessitat de la creació de la situació objectiva i greument intimidatòria, hostil o humiliant cap a la víctima. Així ho declara el Tribunal Suprem en la STS de 7 de novembre de 2003, on explicita: "(...) amb aquest comportament s'ha de provocar a la víctima una situació objectiva i greument intimidatòria, hostil o humiliant, no són suficients meres impressions". S'argumenta que la situació ha d'afectar negativament, opressivament a la víctima, de manera que incideixi al normal desenvolupament del subjecte passiu i que sigui de semblança greu, doncs servirà per delimitar quan les característiques de l'acció desborden les previsions protectores de l'ordenament civil o laboral.

Per altra banda, la SAP de Ciudad Real de 29 de juny de 2018, número 123/2018, també exemplifica la voluntat dels Tribunals de carregar de significat el requisit del tipus bàsic, A la present resolució, s'acusa al Sr. Melchor, professor d'institut, de dos delictes d'assetjament sexual a dos estudiants del centre, un menor i l'altre major d'edat, per sol·licitar per via telefònica fora de l'horari escolar favors sexuals, com "propinar-li 40 cops de cinturó a espatlla descoberta per 25€". A primera instància, se'l condemna per un delictes d'assetjament cap al menor, doncs el major d'edat rebutja el comportament de l'autor i el bloqueja, sense apreciar-se cap lesió del bé jurídic protegit. En canvi, s'entén que el menor ha patit una situació humiliant i de gran incomoditat. Finalment, a segona instància, es rebutja la condemna per assetjament sexual de l'imputat, doncs s'entén que crear una "situació d'incomoditat", i tal com expressa la víctima "que li semblava rara" no es pot apreciar com una pertorbació que generés el requisit del tipus de patir una situació objectiva i greument intimidatòria, hostil o humiliant.

⁸ Cobo del Rosal, M; López-Gómez, C. El acoso sexual; 2006, pg.

Aquesta exigència també determina la consumació i la constitució de la infracció penal, doncs no es consideraria que hi hagués un element lesiu si existís sol·licitud però no una situació nociva com la descrita.

2.2.2.4 El dol de l'acció

En quant al tipus subjectiu, els delictes sexuals requereixen dol en els actes, doncs no es concep la imprudència per raó de les circumstàncies inherents als tipus penals dels delictes sexuals, incloent l'assetjament sexual. Això ho determina altre cop la STS 7/11/2003: "(...) L'autor ha d'obrar amb dol, no permetent la llei formes imprudents a la seva comissió." És a dir, l'acció ha de ser voluntària, conscient i lliure. No és necessari, però, que concorri un afegit ànim libidinós que s'hagi de sumar al dol, ja que, tal i com s'expressa a la STS núm. 107/2019 de 4 de març de 2019, "l'ànim libidinós, o la intenció del subjecte orientada a la seva satisfacció sexual, és un element ordinàriament present en aquest tipus de conductes delictives (l'assetjament sexual), però no és un element del tipus." S'ha pronunciat de la mateixa manera, el Jutjat de lo Penal núm. 5 Santa Cruz De Tenerife núm. 25/2001, afirmant que "el tipus subjectiu d'aquest delicte en la seva configuració actual, no exigeix cap ànim libidinós que s'hagi de sumar al dol, ja que qui realitza accions sexuals contra un altre sense el seu consentiment coneix el que el dol requereix".

2.2.3 L'assetjament sexual entre iguals dins de l'esfera escolar

L'assetjament entre iguals dins de l'esfera escolar es concreta en diverses figures delictives, una d'elles, l'assetjament sexual. Coherentment a aquesta afirmació, el Defensor del Poble i els centres escolars del nostre país utilitzen la figura general de l'assetjament escolar per englobar també la tipificació, prevenció i repressió de les infraccions de caire sexual entre els menors.

Primerament, cal aclarir que el concepte de *bullying* o assetjament escolar s'entén com tota intimidació o agressió física, psicològica o sexual contra una persona en edat escolar en forma reiterada de manera que causi dany, temor i/o tristesa a la víctima o a un grup de víctimes.⁹

⁹ Definició consensuada entre la Organització Mundial de la Salut (OMS) i la ONG internacional Bullying Sense Fronteres

L'assetjament escolar, per tant, no es defineix exclusivament com l'execució de conductes que impliquin una violència física¹⁰, sinó també inclou altres formes d'abús, com la de caire sexual, en específic, l'assetjament escolar.

El fenomen del *bullying* apareix en un context de convivència en negatiu¹¹, és a dir, en un clima de conflictivitat, faltes de respecte a les normes establertes per la societat que porta a formes més dures i desajustades de comportaments.

L'assetjament escolar és un conducta violenta entre iguals i es pot reflectir de diverses formes: mitjançant vexacions verbals (insults, sobrenoms, menyspreaments en públic...); física (empentes, cops...); psicològica (conductes destinades a menyscabar l'autoestima de l'individu, crear ansietat o inseguretat); i social (aïllar a la víctima del grup, creant-li així una sensació de soledat).

Els factors que afavoreixen el *bullying* poden ser diversos. Entre d'ells, es troben els psicològics, com per exemple, la manca d'habilitats socials i emocionals de l'agressor (la falta d'empatia, la falta de saber gestionar les emocions, la falta d'autoestima, etc.); i els tecnològics, en concret, l'emergent ús de les xarxes socials i el seu fàcil accés per parts dels menors fa que la víctima quedi exposada les 24 hores del dia a l'assetjament. En concret, aquest últim factor ha portat a desenvolupar un nou terme per l'assetjament patit a través d'Internet: el *cyberbullying*, definit com una modalitat d'assetjament psicològic que supera els límits geogràfics i temporals establerts per l'escola. El ciberassetjament és qualsevol conducta que inclogui, entre d'altres accions, amenaçar, hostejar, insultar o humiliar mitjançant Internet o qualsevol altre tecnologia telemàtica. Algunes de les manifestacions d'aquests comportaments són, per exemple, publicar a Internet imatges compromeses de la víctima, amb la finalitat de perjudicar-la, crear perfils falsos amb informació, fotografies, o obtenir la clau d'algun servei online de la víctima i fer-la servir per suplantar-li la identitat.

Dan Olweus, pioner mundial en la investigació sobre el *bullying*, defineix el maltractament entre iguals com “el conjunt de comportaments físics i/o verbals que una persona o grup de persones, de forma hostil i abusant d'un poder real o fictici, dirigeix

¹⁰ Carretero Bermejo R. Sexo, sexismo y acoso escolar entre iguales. Revista complutense de educación. 2011;22(1):27.

¹¹ Crespo Bellido, Antonia; Moya Palacios, Jose Luis. Criterios de intervención y mejora de la convivencia en los Centros Educativos: “Bullying” (2006)

contra un company o companya de forma repetitiva i duradora amb la intenció de causar-li un dany”¹². D’aquesta definició, podem extreure els següents principis:

- El maltractament pot ser físic o verbal, però sempre freqüent i durador
- Ha d’existir un desequilibri de poder entre víctima i agressor, entès com un abús il·legítim
- Ha de ser intencional en quant la voluntat de provocar un dany

En l’Informe estatal del Defensor del Poble (2000, 2006) es parla de quatre tipus de maltractament: l’exclusió social, per exemple no deixar participar o ignorar a la víctima; el directe, és a dir, un dany físic o verbal que pot incloure una agressió de tipus intimidatòria; l’indirecte, per exemple, l’exclusió social del menor; i el mixt, on s’inclouen els dos tipus anteriors de maltractament, tant danys físics com verbals, incloent-se les amenaces amb la fi d’intimidar, el xantatge o l’assetjament sexual.¹³

L’assetjament sexual entre iguals es pot entendre com el comportament de naturalesa sexual no desitjat que causa angoixa i incomoditat en les víctimes, factor que pot interferir en la vida normal de l’estudiant a l’escola. Aquest tipus d’assetjament pot incloure diferents comportaments: insults, rumors, comentaris sexuals, gestos, intents de contactes personals i atacs físics¹⁴.

De l’anàlisi dels casos més rellevants esdevinguts a Espanya i de la jurisprudència actual, podem observar que aquest tipus de maltractament entre iguals es tractat com una modalitat més de *bullying*.

L’assetjament escolar no es preveu expressament en el Codi Penal, a diferència de l’assetjament laboral, immobiliari i, evidentment, el sexual tot i estar recollit en un altre Títol. Part de la doctrina i la jurisprudència es mostren favorables a la tipificació d’aquest fenomen, no només pel valor simbòlic i pedagògic, sinó per la urgència de donar resposta a un fet no contemplat en altres branques de l’ordenament¹⁵

¹² Olweus, D. (2013). School bullying: Development and some important challenges. Annual review of clinical psychology, 9, 751-780.

¹³ Defensor del Poble (2006). Violència escolar: el maltractament entre iguals en l’Educació Secundària Obligatòria. Madrid: Publicaciones de la Oficina del Defensor del Pueblo.

¹⁴ Ortega, Rosario; Sánchez, Virginia; Ortega-Rivera, Javier; Nocentini, Annalaura; Menesini, Ersilia (2010). Peer sexual harassment in adolescent girls: A cross-national study (Spain-Italy)

¹⁵ Mir Puig, Carlos. El acoso moral en el trabajo (mobbing) y en la escuela (bullying) y el Derecho penal, Estudios de Derecho judicial, (94), 2006, pp. 218 ss.

Les conductes més greus d'assetjament escolar s'inclouen, per tant, a l'article 173.1 CP, que regula el tipus bàsic d'atemptat contra la integritat moral. Encara així, com ja ha quedat palès, el *bullying* pot compondre-se de moltes modalitats, fetes que sovint crearan la necessitat d'un concurs de delictes. L'apartat 1 de l'article 173 descriu que qui "infligís a una altra persona un tracte degradant¹⁶, menyscabant la seva integritat moral" serà castigat amb una pena de sis mesos a dos anys de pena privativa de llibertat.

Volent posar un exemple, és especialment il·lustratiu el cas d'assetjament escolar patit per una menor de tretze anys a la *ikastola* Raimundo Olabide els anys 2001 i 2002, enjudiciat pel Jutjat de Menors i el de Primera Instància número 2 de Vitoria.

En el fallo de la sentència es parla de com els alumnes ultratjaven a la menor entre classe i classe, escopint-la, colpejant-la i tocant-li els pits, les natges i els genitals. Un dels menors vigilava per si arribava el professor mentre els altres es llançaven a sobre la menor en grups, tocant-la i inclús intentant baixar-li la roba. Es condemna finalment per un delictes d'assetjament continuat a un dels menors a tres mesos de labors socioeducatives i al centre escolar al pagament de 12.000 € per danys morals, al reconèixer el jutge una descoordinació davant la denúncia de la menor que ja des de l'inici revestia una rellevant gravetat, per un delictes de coaccions.

Per a que es compleixi el tipus, la gran majoria de la doctrina i de la jurisprudència entenen que "el nucli de l'atac a la integritat moral és la sensació d'humiliació (repetida en el temps) i de cosificació que té la víctima perquè resulta agredida en allò que és més essencial de l'individu: si dignitat d'ésser humà mereixedor de respecte per la seva condició humana"¹⁷. El comportament ha de constituir un acte inequívocament humiliant i hostil des d'una perspectiva objectiva, no es requereix que es produeixin aquests sentiments en la víctima, no cal un resultat lesiu separat de la conducta.

En quant a l'expressió "tracte", la jurisprudència més recent entén que hi ha cabuda dins del concepte d'un sol acte "si es prova brutal, cruel o humiliant pot ser qualificat de degradant si té suficient intensitat"¹⁸, com va ser el cas enjudiciat a la SAP de València 488/2009 de 10 de setembre, on una menor es víctima d'una difusió de fotografies i vídeos eròtics obtinguts sense el consentiment d'ella, amb l'objectiu d'humiliar-la.

¹⁶ El TS seguint la línia jurisprudencial del TEDH, defineix tracte degradant com aquell que és capaç de "crear en les víctimes sentiments de temor, angoixa i inferioritat, susceptibles d'humiliar-los, d'envilir-los i de trencar si escau la seva resistència física i moral" (STS 824/2003; STS 819/2022)

¹⁷ STS 300/2015 de 19 de maig de 2015

¹⁸ SSTS 38/2007 de 31 de gener de 2007. FJ 3; 819/2002 de 8 de maig de 2002 FJ. 3.

Un dels casos més famosos d'assetjament escolar és del jove Jokin, adolescent que va cometre un suïcidi pel continu assetjament que patia pels seus companys de col·legi. Aquests van ser condemnats a través d'aquest article.

La resolució de la STS 32/2017 de 20 de febrer del Jutjat de Menors núm. 0 de Jaén també dona per provat que el cosí de la víctima, els dos alumnes del mateix centre escolar, va participar en l'assetjament escolar que patia la menor i a partir dels onze anys la coaccionava perquè li enviés fotografies despullada, hostejant-la perquè el masturbés amenaçant-la amb greus conseqüències, arribant finalment a baixar-li la roba interior a la víctima i forçant-la a realitzar un acte sexual en contra la seva voluntat. El menor agressor va ser condemnat per un delictes d'agressió sexual i un delictes de coaccions continuat a quatre anys d'internament tancat, dos anys de llibertat vigilada i tres anys de prohibició d'aproximar-se a la víctima.

2.2.4 El supòsit de prevalença d'una situació de superioritat docent.....

La Real Academia Española defineix el concepte de prevalença com a “sobresortir, tenir alguna superioritat o avantatge entre d'altres”. En definitiva, es podria entendre com una posició avantatjosa de superioritat sobre una altra persona.

El domini del que fa ús il·legítimament el subjecte actiu es castigat pel tipus agreujat de l'article 184.2 del CP. Aquest reforçament de les penes està plenament justificat pel fet que efectivament existeix una situació de jerarquia (en les relacions laborals, docents o de servei), que fa més senzill la comissió d'un fet delictiu servint-se d'una situació de prevalença.

En el context de l'àmbit escolar, la situació on típicament pot tenir lloc aquest abús de poder seria dins de la relació alumne-professor per la superioritat jeràrquica que comporta forçosament aquest tipus de vincle. No obstant, la jurisprudència ja ha reconegut en diverses ocasions que la mera circumstància de ser docent no pot implicar el tipus agreujat de l'apartat segon de l'article 184 sense analitzar prèviament si hi ha un supòsit real de predominança¹⁹. És el cas, per exemple, de la SAP de Tarragona de 6 d'octubre de 2003, on es condemna pel tipus bàsic del delictes d'assetjament sexual al professor d'una acadèmia de repàs per sol·licitar favors sexuals a tres menors, proferint expressions com que “s'anirien en cotxe fora de Tarragona i mantindrien relacions

¹⁹ Paño Rodríguez, Francisco Javier (2017). El acoso sexual en el Código Penal Español. Ius novum 4/16.

sexuals”, “que (una de les menors) necessitava un bon *polvo* i que per fer-lo amb un desconegut, que ho fes amb ell i així li aniria millor en els estudis”²⁰, doncs s’entén que l’assetjament no es realitza a causa d’aquesta prevalença de superioritat.

Per tant, s’entén que només hi haurà prevalença per una situació de superioritat quan efectivament hi hagi una situació real de superioritat, on el subjecte infractor faci ús de la seva situació de preeminència sobre el subjecte passiu i abusi d’ella²¹. En conclusió, ha de tenir una posició real i efectiva de poder en l’àmbit concret, en el cas de l’àmbit escolar, per exemple, gaudir de la facultat de suspendre a l’alumne, de desfavorir-lo en comparació als altres companys, no corregir-li l’examen, etc. És per això que no es podria tractar de la mateixa manera l’ús de la prevalença per superioritat docent de, per exemple, un tutor que la d’un professor auxiliar que no té poder de decisió sobre les notes de l’alumne.

Estretament relacionat amb l’anterior està la situació de la formulació d’una amenaça que l’actor passiu pot considerar que es pot executar sinó sucumbeix als desitjos de l’infractor per l’àmbit concret en el que es troba. La realització del requisit depèn no només del tipus d’amenaça, sinó de la capacitat de comprensió del subjecte. No es pot tractar la mentalitat, la capacitat de comprensió i reacció, o la capacitat d’influència de l’actor sobre el subjecte passiu d’individus d’una franja d’edat tan àmplia de manera igual. És a dir, el cas d’un menor d’edat de 12 anys que pateix un assetjament sexual del seu professor, que prolifera amenaces contínues per aconseguir la seva finalitat sexual, no equival abstractament al mateix cas sobre un menor de 17 anys.

Per tant, l’element objectiu de l’edat, que serà la minoria d’edat del subjecte passiu, inclourà en ell mateix també elements subjectius, com són per exemple la maduresa del menor, el desenvolupament físic, intel·lectual o emocional, l’educació, les creences o la situació personal, familiar, o social.

Un exemple il·lustrador de la comissió d’un delictes d’assetjament cap a un menor d’un delictes amb una situació de prevalença per raó de superioritat docent és el de la SAP d’Almeria de 30 de Juliol, número 334/2018, on el Sr. Àngel Daniel, professor d’institut, hosteja a una alumna de 16 anys, Clemència, a través de les xarxes socials

²⁰ Lameiras Fernández M, Orts Berenguer E, Orts Berenguer E. Delitos sexuales contra menores : abordaje psicológico, jurídico y policial. Valencia: Tirant lo Blanch; 2014, pg. 92.

²¹ Paño Rodríguez, Francisco Javier (2017). El acoso sexual en el Código Penal Español. Ius novum 4/16.

enviant-li missatges de caràcter sexual i sol·licitant-li favors del mateix caire. La menor es trobava en tractament per anorèxia nerviosa, pel que patia molta ansietat i inestabilitat emocional. La Audiència Provincial desestima el recurs d'apel·lació de l'acusat, entenent que efectivament l'acusat ha comès un delictes d'assetjament sexual agreujat, prevalent-se de la seva posició com a professor, doncs l'emissió de missatges comença per aquesta raó i l'alumna en tot moment tracta d'evadir el contingut per por a les possibles represàlies en el centre escolar.

De la mateixa manera resol la SJP núm. 5 de Santa Cruz de Tenerife número 25/2001, on l'acusat Sr. Víctor Y.L, que prestava serveis com a *ordenanza* o conserge a l'Institut d'Ensenyança Secundaria "Rafael de Arozamena" de La Orotava, va exercir un assetjament continuat durant el curs escolar de 1996/1997 cap a l'alumne menor d'edat José Antonio, menor d'edat en el moment.

L'acusat persistia a mantenir contacte físic amb la víctima, tocant-li les mans, donant-li abraçades, sempre amb el no consentiment patent del menor. En dues ocasions, l'imputat va abordar a la víctima als lavabos del centre escolar, donant-li un petó a la boca. En una altra ocasió, amb l'excusa d'aclarir allò ocorregut en una d'aquestes dues ocasions, va concertar una cita amb el menor per veure's a la casa de l'acusat. Estant allà, li va fer varies insinuacions sexuals i finalment es va baixar els pantalons, mostrant els seus genitals, rebutjant el menor aquestes accions i intentant escapar de la casa de l'acusat. El Sr. Víctor, retenint-lo, li va baixar els pantalons i li va realitzar una fel·lació durant uns segons fins que l'alumne va poder desprendre's.

En aquest cas, el Tribunal entén que concorren tots els elements objectius i subjectius del tipus penal indicat, doncs, sense violència o intimidació i sense que existís el consentiment del menor, va atemptar greument contra la seva llibertat sexual, sent evident que l'imputat va actuar amb una clara intenció libidinosa contra la voluntat del perjudicat (encara així, el tipus subjectiu d'aquest delictes, en la seva configuració actual, no exigeix cap ànim libidinos que s'hagi de sumar al dol, ja que qui realitza accions sexuals contra un altre sense el seu consentiment coneix el que el dol requereix).

La sentència resol que, valent-se de la seva més experiència, de la fragilitat de caràcter del noi i de la immaduresa pròpia de la seva edat, el va sotmetre a un assetjament sexual al llarg de dos cursos escolars.

Per altra banda, absolen casos com el de la SAP de Barcelona de 26 de juny de 2019 número 8725/2019, on es resol que els fets de la condemnada en primera instància per un delictes d'abús sexual i d'assetjament sexual no tenen cabuda a l'article 184 CP. La professora processada de 41 anys contactava freqüentment amb l'estudiant menor de 15 anys via xarxes socials, donant-li avantatges en matèria escolar, convidant-lo a casa seva, i arribant a realitzar tocaments als genitals del menor. La Audiència Provincial resol confirmant el delictes d'abús sexual però absolent-la del delictes d'assetjament sexual per no concórrer l'acció típica del tipus: la sol·licitud de favors sexuals, doncs segons el tribunal els missatges enviats reflecteixen un "enamoramant, encapritxament de la docent cap al menor", però no es pot concloure que s'estigués demanant algun favor sexual. Defensen que tot i que la sol·licitud pot ser implícita, ha de ser inequívoca i que dels missatges de la professora no es pot extreure aquesta afirmació: "(...) estoy completamente enganchada a ti, eres como una droga que no sé como desengancharme de ella...te quiero mucho y solo la idea de pensar que te pierdo me mata (...) amor eres sin duda la persona que yo tanto esperé, junto a ti he aprendido muchas cosas pero principalmente he aprendido a amar...". Tampoc considera que l'entrega de material escolar gratuït, l'entrega de petites sumes de diners per l'esmorzar, etc. integrin l'acció típica del tipus penal, doncs segons el Tribunal no persegueixen el fi de mantenir relacions sexuals amb el menor.

Un altre cas absolutori és la SAP de Madrid de 3 de Juliol de 2018 número 16598/2018. El Sr. Lucas, docent d'una escola concertada, es condemnat per catorze delictes d'abús sexual i un delictes d'assetjament sexual cap a alumnes menors del centre en primera instància, argumentant el tribunal que es va aprofitar de la seva fama de professor "guay" per contactar amb les alumnes per les xarxes socials, realitzant petons, pessigolles, tocaments de cames, pits, cul i zona vulvar. En aquest cas concret, el Tribunal de segona instància considera que l'assetjament sexual queda absorbit per l'abús ex. art. 8.3 a) CP, en ser el seu prolegomen (és adir, l'acció que succeeix just abans de que concorri l'abús), i es basen en el pronunciament de Sentència 1460/2003 de 7 Nov. 2003 del "cas Nevenca": "(...) de concórrer amb l'assetjament sexual ens trobaríem davant d'un concurs de normes que es resoldria ordinàriament pel principi de consumpció. (...) l'assetjament sexual és un fet previ, que persegueix precisament l'abús o l'agressió sexual, però que adquireix trets propis delictius, (...)". Pel que s'absol d'aquest delictes a l'acusat.

3. Actuacions dirigides a la prevenció i protecció de l'assetjament sexual en menors

3.1 Per part de l'estat: mesures legislatives

L'article 39.4 de la Constitució Espanyola exposa que "els infants gaudiran de la protecció prevista als acords internacionals que vetllen pels seus drets". La garantia constitucional recull la protecció delimitada pels tractats europeus i internacionals que alhora Espanya ha aplicat en el seu propi ordenament jurídic, com és la lluita contra les transgressions relatives a la llibertat i indemnitat sexual dels infants.

L'Estat espanyol compta amb diverses regulacions per la protecció del menor, on s'explicita l'especial preocupació envers als delictes sexuals:

En primer lloc, l'Estat impulsà la Llei Orgànica 1/1996 de 15 de gener, de Protecció Jurídica del menor, de modificació parcial del Codi Civil i de la llei d'Enjudiciament Civil. Ha patit diverses modificacions en els darrers anys a través de la Llei Orgànica 8/2015, la Llei Ordinària 26/2015 i la Llei Orgànica 8/2021.

El text legislatiu regula principalment els drets i deures del menor, les formes d'actuació en cas de desprotecció del menor, la tutela, l'adopció, i les institucions de protecció al menor. La llei s'aplicarà, segons el seu article 1, a tots els menors d'edat que es trobin en territori espanyol, amb independència de la seva nacionalitat; i el seu objecte màxim serà el de considerar i valorar l'interès màxim del menor, incloent la protecció de qualsevol forma de violència vers el menor, consigna que fa patent la lluita contra els delictes sexuals.

Específicament, un dels principis rectors de l'acció administrativa, regulats a l'article 11, és el de protegir contra tot tipus de violència, establint una llista *numerus apertus* en la qual s'inclou "qualsevol altre tipus de forma d'abús". L'apartat, per tant, no delimita quines modalitats de violència mereixedores de protecció per part de l'Estat i deixa a la interpretació del jurista les formes incloses dins de la defensa davant d'aquests delictes.

A l'apartat tres del mateix article s'estableix que els poders públics desenvoluparan actuacions dirigides precisament a la sensibilització, prevenció, detecció, notificació,

assistència i protecció de qualsevol forma de violència, garantint una actuació integral de les Administracions públiques i privades.

Tot i no establir-se específicament que el delicte d'assetjament sexual és un dels supòsits protegits per LO de Protecció Jurídica del Menor, la Llei Orgànica posterior 8/2021, la qual modifica la llei ara analitzada, el defineix explícitament com a forma de violència²².

No recull més mesures legislatives o socials que protegeixin al menor de la violència sexual que pogués patir al llarg del seu desenvolupament físic i mental, ni es fa menció explícita al delicte d'assetjament sexual. Tampoc involucra als centres escolars en la prevenció d'aquests, doncs simplement es fa esment a l'article 17 sobre les actuacions en situació de risc, entesa com "circumstàncies, mancances o conflictes familiars, socials o educatius, on la persona menor d'edat es vegi perjudicada en el desenvolupament personal, familiar, social o educatiu, en el benestar o en els drets d'una manera no suficientment crítica com per declarar una situació de desemparament". En aquest cas, les escoles tenen el deure de coordinar-se amb la Administració Pública si es detecta un risc d'aquest tipus.

Directament connectada amb l'esmentada Llei Orgànica, es promulga la Llei Ordinària 26/2015, de 28 de juliol, de modificació del sistema de protecció a la infància i a l'adolescència, on es modifica l'article 13 de la LO 1/1996, pel que s'incorporen dos apartats contra la llibertat i indemnitat sexual. Aquests són finalment derogats per la LO 8/2021, doncs aquesta inclou directament els preceptes en el seu text legislatiu. Del present cos legal es destaca la seva disposició final dissetena, que dona lloc a la creació del Registre Central de Delinqüents sexuals, exigint a la mencionada LO 8/2021 i desenvolupat al Reial Decret 1110/2015, d'11 de desembre, seguint així les pautes marcades per la Unió Europea en les directives promulgades sobre la lluita contra els abusos sexuals i explotació sexual dels menors i la pornografia infantil; i les normes mínimes sobre els drets, el suport i la protecció de les víctimes de delictes (2011/93/UE i 2012/29/UE respectivament, ambdues impulsades pel Parlament Europeu).

²² LO 8/2021: Llei Orgànica 8/2021 de 4 de juny, de protecció integral a la infància i l'adolescència davant de la violència. Article 1.2

Finalment, la darrera mesura legislativa estatal és la Llei Orgànica 8/2021 de 4 de juny, de protecció integral a la infància i a l'adolescència davant la violència, també coneguda com a "Llei Rhodes". Respon a l'exigència per part del Comitè de Drets del Nens, que arrel de l'examen de la situació dels drets de la infància a Espanya en 2018, es reiterava la necessitat d'una llei sobre la violència contra els menors, que hauria de ser anàloga a la llei aprovada per violència de gènere en quant al seu abast normatiu.

Al preàmbul de la Llei es proclama que la lluita contra la violència durant la infància és una obligació dels drets humans per tal de protegir la dignitat humana, la integritat física i psicològica dels nens. Aquesta protecció està reconeguda a l'article 39 de la Constitució Espanyola i en diversos tractats internacionals, per exemple, la Convenció sobre els Drets del Nen i el Tractat de Lisboa al seu article 2, on s'exposa l'especial protecció de la que han de gaudir els drets del nen.

El text normatiu recull la protecció del menor en relació amb el risc de comissió dels delictes sexuals d'una modalitat més integral fins al moment, doncs inclou mesures d'obligat compliment relatives a l'educació, la sensibilització, la prevenció i la restauració de drets dels menors que hagin sigut víctimes d'un delicte sexual tant per part de les Administracions Públiques com per part dels centres escolars.

La "Llei Rhodes" inclou per primer cop explícitament l'assetjament sexual com a forma de violència cap a l'infant, i per tant, com a delicte mereixedor de protecció especial reforçada, anivellant-lo als delictes d'agressió o d'abús sexual.

En específic, les novetats més rellevants de la llei en quant a les mesures preses per l'Estat són: en primer lloc, l'ampliació de la prescripció dels delictes més greus comesos contra els menors, comptant a partir de que la víctima hagi complit trenta-cinc anys.

En segon lloc, la creació de dos Registres Centrals: el primer d'ells relatiu a la informació sobre la violència contra la infància i l'adolescència, amb l'objecte d'obtenir una visió uniforme de la magnitud de la situació de violència al nostre país, mesura encara no està vigent; i el segon relatiu al registre de delinqüents sexuals, inicialment desenvolupat a la LO 1/1996 modificada per Llei 26/2015 i finalment establert al present text normatiu, que s'estableix que serà requisit necessari no haver sigut

condemnat per sentència ferma per qualsevol delictes contra la llibertat i indemnitat sexuals per l'accés i exercici de qualsevol professió que impliqui contacte habitual amb menors. Els antecedents penals per aquest tipus de delictes comportarà la no contractació o el cessament de l'activitat professional. Aquest últim registre va especialment dirigit als docents de centres escolars i es tracta d'una mesura de prevenció molt rellevant.

Finalment, s'inclouen altres actuacions que el Govern estarà obligat a complimentar, com ara la realització promocions de campanyes estatals per la sensibilització cap als delictes sexuals, plans i mesures en relació a l'àmbit familiar, esportiu, educatiu o d'oci, el desenvolupament de programes de formació pels professionals que tenen contacte amb menors, etc.

3.2. Per part dels centres educatius: la necessària actuació de les escoles.....

La Llei Orgànica 2/2006 d'Educació té com a finalitat garantir el lliure desenvolupament de la personalitat i capacitats dels alumnes, així com educar en el respecte dels drets i deures fonamentals, fomentar la tolerància entre els menors i afavorir la inserció social de l'infant d'acord amb els valors constitucionals i drets fonamentals, entre d'altres.

En específic, l'article 124 sobre normes d'organització, funcionament i convivència, estableix en el seu apartat 5 que les Administracions educatives hauran de regular protocols davant d'indicis d'assetjament sexual entre d'altres infraccions penals ("assetjament escolar, ciberassetjament, violència de gènere i altres manifestacions de violència"), així com l'obligació de la presència d'un coordinador del benestar i protecció. És rellevant que es destaquí en la llei educativa la presència del delictes d'assetjament sexual, doncs com hem pogut comprovar, en la majoria de cossos legals relatius a la protecció del menor contra els delictes sexuals es tractat de manera molt residual.

En congruència amb el marc normatiu establert per la Llei 2/2006 d'Educació, la LO 8/2021 desenvolupa els diferents deures i actuacions dels centres docents envers als delictes sexuals.

En primer lloc, l'article 16 de la llei estableix un deure d'informació qualificat dels professionals que siguin responsables de l'assistència, la cura, l'ensenyament o la protecció de menors, quan a l'exercici d'aquestes funcions, tinguin coneixement d'una situació de violència exercida sobre aquests.

El Capítol IV de la Llei Rhodes desenvolupa específicament les actuacions previstes dins de l'àmbit educatiu en quant a prevenció i detecció de la violència dins dels centres escolars. Al preàmbul es justifica l'existència concreta d'aquest tipus per ser un "àmbit de socialització central en la vida dels nens, nenes i adolescents". Es recull en aquest la necessitat d'actuació davant els delictes sexuals comesos en menors dins de l'esfera escolar.

En primer lloc, a l'article 32 es torna a destacar la necessitat de col·laboració de les administracions educatives amb l'Administració Pública estatal, doncs es demana la supervisió de la contractació de personal en relació als certificats obligatoris, com ho és la certificació negativa del Registre Central de delinqüents sexuals i de tràfic d'éssers humans.

En segon lloc, l'article 34 pren com a punt central els protocols d'actuació que les administracions educatives han de prendre en contra dels delictes sexuals, incloent-hi l'assetjament sexual. Aquests protocols inclouen: actuacions a desenvolupar, sistemes de comunicació, coordinació de professionals (no només docents, sinó sanitaris, cossos de seguretat i judicial). Es requereix en ells la implicació de menors en la redacció d'aquests protocols, d'obligatòria aplicació en tots els centres educatius quan el personal professional, pares o mares de l'alumnat o el mateix alumnat comuniquin o detectin indicis de violència.

3.2.1 Implementació real: anàlisi de protocols d'actuació davant l'assetjament sexual

Els centres educatius tracten l'assetjament sexual com una forma de maltractament o d'assetjament escolar més mantenint-se fidels als Informes del Defensor del Poble i d'Unicef sobre el maltractament entre iguals (2000, 2007), on es classifica com un tipus de maltractament mixt. Per tant, com l'assetjament sexual es classifica com un tipus

d'assetjament escolar, els Protocols d'Actuació el tracten com a un acte típic de maltractament entre iguals, sense distingir-lo d'altres tipus de maltractament.

Amb la intenció d'analitzar l'impacte de l'assetjament sexual a les escoles i conèixer el seu tractament, hem escollit diferents Protocols de diverses escoles públiques d'Espanya per fer l'estudi.

En els Protocols d'Actuació davant l'assetjament escolar de diverses escoles públiques, hem pogut reconèixer un patró pràcticament idèntic: en primer lloc, s'identifica el concepte d'assetjament escolar i les seves diverses modalitats (sovint també destacant les actuacions no constitutives d'assetjament, com per exemple, les disputes o baralles esporàdiques o ocasionals); el reconeixement de les persones intervinents, és a dir, agressor, víctima i testimoni; i els protocols d'actuació davant de situacions d'assetjament, sovint dividint la responsabilitat entre docents, famílies i alumnes companys de la víctima.

La seqüència bàsica d'actuacions que la majoria de centres educatius públics desenvolupen és:

Primerament, la notificació de fets que poden constituir assetjament escolar al director del centre docent en alguns casos, a través del tutor de la classe on s'està patint l'assetjament, per part l'equip d'orientació del centre, o pels propis alumnes.

Una vegada comunicada la sospita de possible assetjament, s'inicien un seguit d'investigacions per part del professorat per tal de recopilar informació de la situació. En molts dels Protocols d'Actuació es sol destacar que aquesta intervenció ha de ser totalment confidencial per no agreujar la situació de la possible víctima.

Una vegada es dona per conclosa la fase d'investigació, en la majoria de centres analitzats, s'estableix la necessitat d'una reunió per tal de decidir l'existència o no de l'assetjament. D'aquest moment es poden extreure diverses conclusions:

- Si no hi ha indicis, no s'activa el Pla d'Intervenció, però es desenvolupen unes actuacions de prevenció i sensibilització davant l'assetjament escolar.
- Si no hi ha indicis suficients es planifica una nova observació, un registre de dades i un seguiment per part del professorat, establint-se mesures organitzatives i de vigilància provisionals en cas de considerar-se oportú. S'informarà a la família de la possible víctima d'aquestes mesures. Un cop transcorregut el temps

acordat per les observacions i els registres oportuns, es repetirà la reunió decisòria.

- Es conclou que hi ha indicis suficients d'assetjaments, o després de la nova observació s'observen actuacions típiques d'assetjament.

De la confirmació d'assetjament escolar cap a un alumne, es solen desenvolupar diverses fases que varien depenent del centre escolar i de la regulació específica de la Comunitat Autònoma de la que es tracti:

Es comú en tots els centres educatius analitzats que es faci una intervenció específica a través del desenvolupament del Pla d'Intervenció de cada centre: cadascun d'ells té específiques mesures provisionals, educatives, mediadores o conciliadores, i estableixen els tipus de resolucions de conflicte.

Alguns dels centres preveuen expressament la comunicació a la Fiscalia de Menors i a la Inspecció d'Educació de l'existència d'assetjament, com és el cas de l'IES Antonio Domínguez Ortiz (Madrid), Colegio San Agustín (Madrid) o a l'IES Collbató (Barcelona), així com una comunicació a la Direcció d'Àrea Territorial corresponent.

Tots els centres analitzats tenen en comú que segueixen un model d'acta de reunió amb les famílies implicades, els agressors i les víctimes, la incoació d'un expedient, i diversos models de prevenció de noves agressions, que inclouen una fase de seguiment i avaluació.

En els protocols més complets, com és el cas del Protocol d'Actuació de l'IES Antonio Domínguez Ortiz (Madrid), analitzen també els factors de risc de la víctima (el perfil, les manifestacions, els indicadors...), així com les conseqüències que poden tenir les referides víctimes.

En altres més elementals com seria el Protocol de l'IES Fernando Herrera (Sevilla), tipifica el procediment a seguir en cas d'assetjament de manera molt més interna (és a dir, sense externalitzar el problema a altres institucions excepte en casos considerats greus, que es deriva a la Inspecció Educativa); i les actuacions "esperades" per part del centre, del professorat, dels alumnes i de les famílies, entre d'altres: informar de tots els incidents, actuar de forma respectuosa i solidària, abstenir-se de tenir un comportament amenaçador o intimidatori o escoltar i investigar a totes les parts implicades.

De l'examen dels diversos protocols d'actuació davant de l'assetjament sexual, podem extreure la conclusió que tots ells es basen en un model uniforme que la Comunitat Autònoma corresponent disposa com a exemple. En el cas de Catalunya, per exemple, el "Circuit simplificat d'Intervenció davant conductes de l'alumnat greument perjudicials per la convivència" il·lustra els procediments bàsics a imitar seguint la interpretació de l'article 37.1 Llei 12/2009 d'Educació; en el cas de la Comunitat de Madrid, obeeix al Decret 15/2007 pel que s'estableix el marc regulador de la convivència en els centres docents de la Comunitat de Madrid; en el cas d'Andalusia, els decrets 327/2010 i 328/2010 pel que s'aproven els Reglaments Orgànics dels Instituts d'Educació Secundària, i de les escoles infantils de segon grau, dels col·legis d'educació primària, dels col·legis d'educació infantil i primària, i dels centres públics específics d'educació especials respectivament.

Tot i variar la legislació de cada Comunitat, tots segueixen un model relativament coincident, on les actuacions bàsiques són homogènies i en cap d'elles es dona una especial rellevància de prevenció o d'actuació als delictes sexuals, especialment a l'assetjament sexual.

A més a més, en cap dels Protocols d'Actuació mencionats es contempla l'opció que sigui un individu de l'equip docent qui realitzi l'assetjament i tampoc s'han trobat altres protocols referits a aquesta possible amenaça.

Podem arribar a la conclusió que l'assetjament i la violència escolar es produeixen principalment pels prejudicis i la coexistència de certs col·lectius de la societat, diferenciats per ètnia, sexe, condició sexual... Aquesta falta de tolerància sol estar basada en una falta d'educació dels alumnes, no només en l'agressor sinó en les persones que accepten de manera implícita aquest comportament. Des dels col·legis es important poder i saber donar una suficient resposta a aquestes actituds, no minimitzar aquestes agressions i formar en diversitat als menors.

3.2.2 Visió global: els Programes Anti-bullying.....

Tenint en compte que l'assetjament a les escoles es tractat molt intensament de manera global i havent arribat a la conclusió que l'assetjament sexual entre iguals es considerat una forma més d'assetjament escolar, és important destacar, dins del marc de l'erradicació i prevenció del *bullying*, alguns dels autors que han creat un programa anti-

bullying amb una sèrie d'indicacions a seguir. És el cas de l'investigador Dan Olweus que, en específic, basa el seu programa en quatre principis:

- Cordialitat, interès positiu i ajuda per part dels adults
- Límits fermes davant un comportament inadequat
- Aplicació de sancions no punitives ni físiques per comportament inadequats o saltar-se les normes.
- Adults que actuen amb autoritat i donin confiança als seus alumnes.

Un altre programa davant l'assetjament, aquest cop de caire nacional, és l'AVE de Prevenció de l'Assetjament i la Violència Escolar d'Iñaki Piñuel y Araceli Oñate (2005), programa que va aconseguir reduir més del 80% de l'assetjament escolar a la Comunitat de Madrid. Aquest es sustenta en diferents principis:

- Crear als centres escolars una cultura d'atenció i rebuig a l'assetjament i la violència escolar i les conductes socialment inacceptables mitjançant la implicació dels alumnes.
- Dotar els centres de les eines psicològiques necessàries per a la anticipació i resposta primerenca a les conductes de violència o assetjament escolar.
- Implantar l'avaluació periòdica del fenomen de l'assetjament i la violència escolar.
- Identificar les conductes i els casos possibles de violència i/o assetjament escolar i reaccionar amb rapidesa i contundència.
- Establir un mapa de risc que determini el tipus d'actuacions preventives de cadascuna de les aules.

4. El factor social: la percepció de l'assetjament sexual a menors per part de la ciutadania

Contextualitzant el concepte legal a la realitat social del moment, podem percebre la rellevància de l'assetjament sexual a menors al nostre país. Analitzant les dades registrades a l'*Informe sobre els delictes contra la llibertat i indemnitat sexuals a Espanya* dels anys 2019 i 2020, es reflecteix que el 3,5 % (540 casos) a 2019 i el 3,6% (476 casos) a 2020 de tots els delictes sexuals corresponen únicament a delictes d'assetjament sexual, i que d'aquests, 135 i 121 casos respectivament pertanyen a la franja dels subjectes menors d'edat. Cal destacar que la proporció de victimitzacions de

menors pel delictes d'assetjament representava al 2019 un 23,3% de la totalitat dels delictes sexuals, i un 24% al 2020.

Per tal d'aproximar-nos més a la realitat social i conèixer la perspectiva de la ciutadania vers l'assetjament sexual a menors, en concret, dins de l'esfera escolar, s'ha realitzat una enquesta on s'han pogut extreure les següents dades: més del 36,7% dels enquestats han sentit o han cregut sentir que se'ls estava assetjant sexualment quan eren menors d'edat, i un 35,2% han presenciat o han cregut presenciar un cas d'assetjament sexual cap a un menor.

D'aquests testimonis, un 22 % dels enquestats respon que es va donar dins d'un centre escolar.

La majoria de les respostes demostren un gran descontentament tant vers els centres educatius, on el 75,5% dels enquestats no perceben que es prenguin suficients mesures per protegir als menors d'aquests tipus de delictes, així com un 86,7% dels enquestats defensa que l'Estat no impulsa suficients mesures legislatives per protegir els menors d'aquests tipus de delictes.

Molt contrastada amb les respostes anteriors sobre la poca actuació de les Administracions, la societat té una perspectiva singularment més agreujada de la magnitud d'aquest tipus de delictes en la nostra societat cap als menors, doncs un 49% dels enquestats creuen que més del 50% dels casos de victimitzacions de tots els delictes sexuals són d'assetjament sexual, un 42,9% el considera bastant rellevant (entre el 20 i 40% de tots els delictes sexuals) mentre que només un 8,2% el considera res o poc rellevant en relació a altres delictes de la mateixa naturalesa.

5. Conclusions

Aquest treball de fi de grau tenia la finalitat principal d'immergir-se en el delictes d'assetjament sexual cap a menors en una esfera teòricament sobre-protegida com és l'escola a través de l'anàlisi de la llei, la jurisprudència, la doctrina i els diferents recursos que proporciona l'Administració Pública de l'Estat. Conseqüentment, s'ha portat a terme un anàlisi detallat del fet delictiu que ha fet possible arribar a les següents conclusions:

En primer lloc, hem pogut arribar a l'asseveració que, tot i que l'assetjament sexual està regulat tant per Espanya com per altres organismes europeus i internacionals, no existeix un debat real i concret sobre aquest tipus de maltractament cap al menor. Sovint s'ha observat que per tal de trobar algun tipus de directriu o recomanació sobre el delicte concret, hem hagut de recórrer a un cos legal que l'inclogués en algun del seus apartats com a delicte connex o secundari a altres supòsits; o per altra banda en textos normatius que sí articulessin l'assetjament sexual però centrats en un àmbit diferent al dels infants i adolescents, sense èxit de trobar una regulació legal completa que es dediqui únicament a la regulació del fet penal amb l'objectiu de protegir al menor.

Veiem que tampoc està regulat de manera particular al Codi Penal, mentre que sí ho estan els delictes d'abusos i agressions sexuals a menors de 16 anys (Capítol II bis) i els delictes relatius a la prostitució i explotació sexual i corrupció de menors (Capítol V), sent la única protecció especial al menor conferida a través de l'apartat tres de l'article 184 si el subjecte fos "especialment vulnerable per raó d'edat", redacció molt vaga i àmplia que pot donar peu a exclusions, doncs i tot sent menors, la jurisprudència pot interpretar l'especial vulnerabilitat de maneres molt diverses.

Tampoc podem interpretar l'apartat dos de l'article, el qual conté una pena superior quan el subjecte actiu té una posició de superioritat vers el subjecte passiu, en el nostre cas concret, un superior docent cap a un menor, com una garantia incondicional de que sigui castigat amb una pena major per gaudir d'aquesta posició, doncs hem pogut observar en la jurisprudència que no tan sols aquesta característica el fa mereixedor d'una pena major. En relació a aquest abús de poder, també hem pogut constatar que no hi ha cap regulació expressa que protegeixi al menor del fet concret.

De l'assetjament sexual entre iguals s'ha comprovat que, dins de les diverses modalitats del delicte d'assetjament, efectivament es tractat com una forma més del *bullying* a l'escola, obtenint així els mateixos procediments de prevenció i actuació que qualsevol altre acte d'assetjament escolar per part tant de l'Estat com dels centres escolars, i fins i tot sent subsumit en altres delictes a l'hora de l'enjudiciament tot i ser patent la naturalesa sexuals dels fets delictius comesos.

En quant a l'assetjament sexual per part de docents, valent-se de la seva superioritat jeràrquica, també s'han pogut comprovar diverses mancances, jurisprudencials i legals.

En quant a la jurisprudència, és perceptible la dificultat probatòria del delictes. Sovint es desestimen o s'absolen casos on les víctimes no poden demostrar o el tribunal no considera que hi hagi hagut una alteració suficient en el seu desenvolupament psíquic o un dany moral per no concórrer el que la llei anomena com una "situació objectiva i greument intimidatòria, hostil o humiliant cap a la víctima" o, en canvi, per no estar relacionada directament amb l'acció típica de la sol·licitud de favors sexuals, així com que sovint manquen diferents requisits del tipus, com és la sol·licitud de favors sexuals, interpretant en alguns casos que no existeix sol·licitud o que la finalitat de la sol·licitud no són els favors sexuals.

També extret de la jurisprudència i relacionat amb la gravetat de les penes que s'imposen per la comissió del delictes, hem pogut observar que sovint es tractat com un delictes secundari o complementari a un altre delictes, majoritàriament l'abús sexual i que pràcticament mai, sobretot en tribunals de segona instància, es jutjat de manera independent. Conseqüentment hi ha una dificultat notable per la creació d'una línia jurisprudencial ferma.

Finalment, en relació a les mesures preses per la protecció de menors per part de l'Estat i les implementades pels centres educatius, cal destacar altre cop la vaguetat dels preceptes i el poc o inexistent aprofundiment cap al delictes d'assetjament sexual a menors dins de l'àmbit docent. Les mesures més destacades són: la creació de Registres oficials per tal de detectar individus amb especial decantament a cometre un delictes contra la indemnitat sexual dels menors i poder així prevenir l'apropament a ells, i les obligacions de desenvolupament generals per part de l'Estat relatives a la prevenció, sensibilització, actuació i cooperació amb els centres docents pel reforçament d'aquesta protecció. Cal destacar també que la legislació més completa envers a aquest intent de protecció data del 2021, circumstància que fa patent que Espanya té una regulació no només incompleta sinó tardana en relació a altres països europeus.

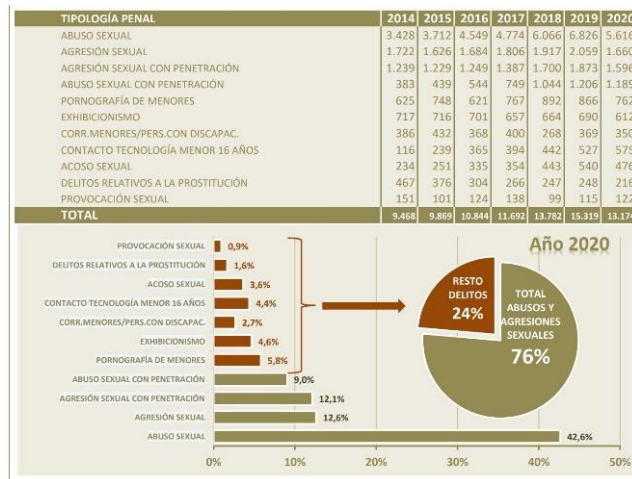
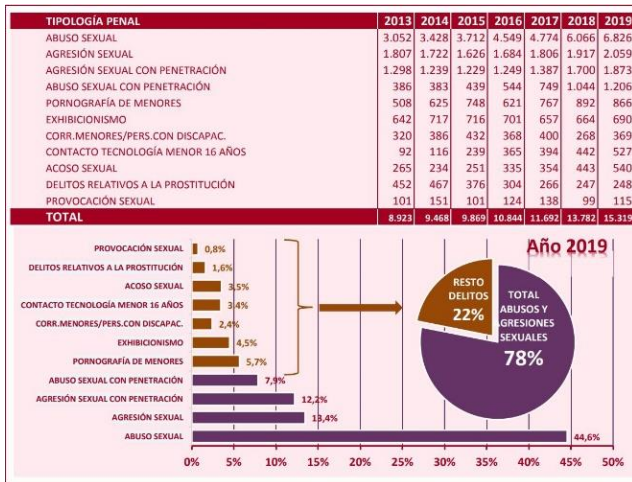
En quant a les mesures preses pel sistema educatiu, altre cop ens trobem davant d'una mancança de tractament del delictes d'assetjament en concret, mentre que sí podem dir que les institucions relatives a l'educació i els centres escolars públics actualment disposen d'un gran ventall de respostes per situacions d'assetjament escolar, fenomen que generalment engloba el sexual.

La opinió pública ha demostrat el reflex del poc debat polític sobre l'assetjament sexual a menors en general i específicament en l'àmbit educatiu, doncs tot i haver-se provat que del registre de dades sobre l'assetjament sexual cap a menors, s'extreu és un delictes preocupant a la nostra societat²³, manquen mesures i propostes efectives, com podrien ser la implementació real i obligatòria de xerrades sobre educació sexual, la detecció no només d'individus perillosos sinó d'alumnes especialment vulnerables, i una formació del professorat específicament concentrada en la detecció, prevenció i actuació d'aquests tipus de delictes.

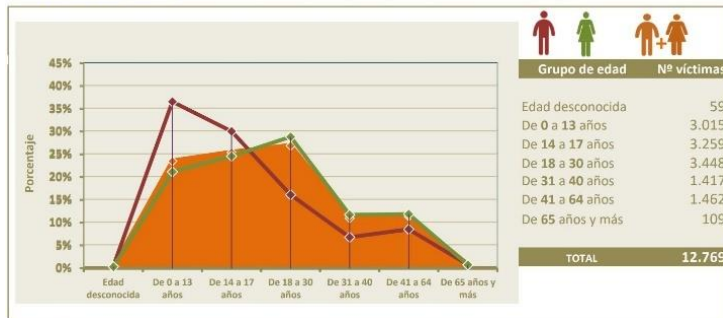
Les conclusions extretes del treball no són més que el reflex de la poca importància en el món polític i legal de l'assetjament sexual cap a menors i de la necessitat d'una regulació i una actuació immediata tant per part de l'Estat com per part dels centres docents que salvaguardi positivament la integritat sexual dels nostres nens, nenes i adolescents.

²³ Vid. Dades extretes de l'*Informe sobre els delictes contra la llibertat i indemnitat sexuals a Espanya* dels anys 2019 i 2020. Pàg. 24

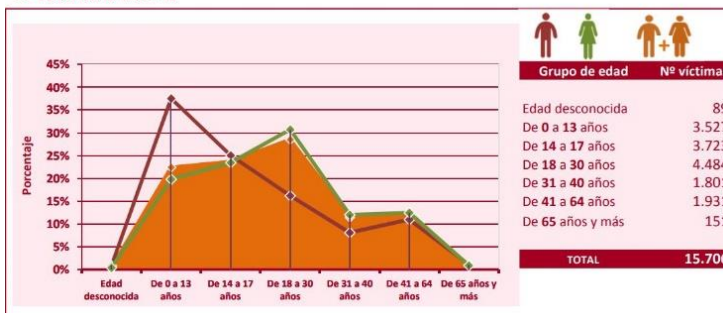
Annex I: Gràfiques extretes de l'Informe sobre els delictes contra la llibertat i indemnitat sexuals a Espanya dels anys 2019 i 2020

>> Edad de la víctima

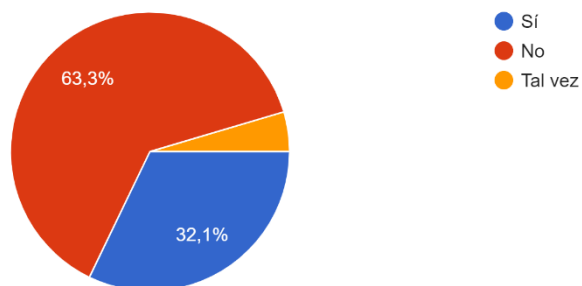
>> Edad de la víctima

Annex II: Enquesta sobre l'assetjament sexual a menors dins de l'esfera escolar

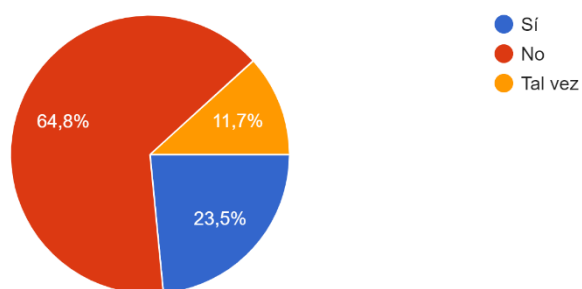
¿Alguna vez siendo menor sentiste que se te acosaba sexualmente?

196 respuestas

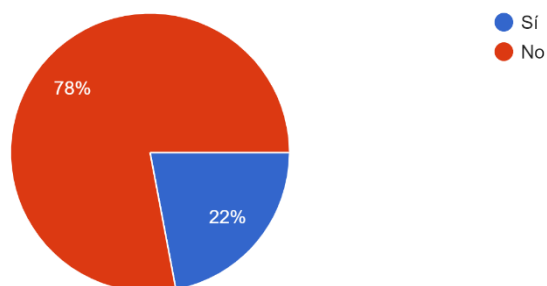
¿Alguna vez has presenciado o has creído presenciar un caso de acoso sexual hacia un menor?

196 respuestas

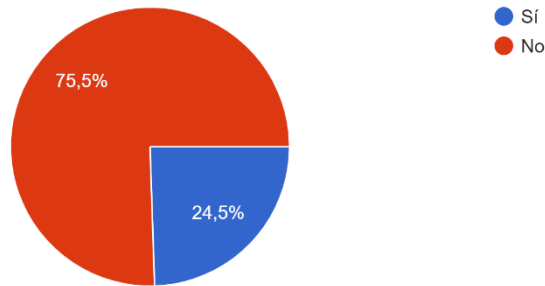
Si la respuesta es sí en cualquiera de las dos preguntas anteriores, ¿se dio en un centro escolar?

109 respuestas

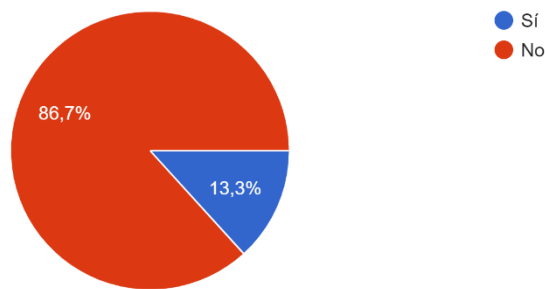
¿Crees que los colegios toman suficientes medidas para proteger a los menores de este tipo de delitos?

196 respuestas

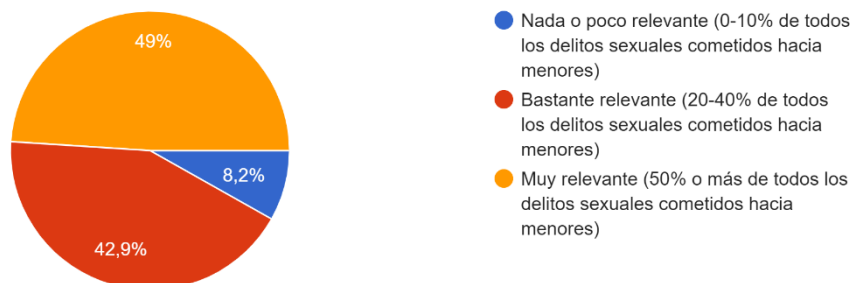
¿Crees que el Estado impulsa suficientes medidas legislativas para proteger a los menores de este tipo de delitos?

196 respuestas

¿Cuánto de relevante crees que es el delito de acoso sexual en menores en nuestra sociedad?

196 respuestas

6. Bibliografía

Amadeo Gadea, S.(2020). Código Penal - Parte Especial. Con las modificaciones introducidas por las Leyes Orgánicas 1/2019, de 20 de febrero y 2/2019, de 1 de marzo. (págs. 302-305) <https://app.vlex.com/#vid/842771680>

Azumendi, Eduardo (2005) “Condenados un estudiante y su colegio de Vitoria por el acoso continuado a una alumna de 13 años”. 28/04/2022 de El País

Bolea Bardón, C. (2017). Posiciones de garante frente al acoso escolar ¿Responden penalmente los padres y docentes que no impiden el acoso? *Revista Indret*.

Carretero Bermejo, R. (2011) Sexo, sexisme y acoso escolar entre iguales. *Revista complutense de educación*. 2011, v. 22, n. 1 ; p. 27-43.

Crespo Bellido, A.; Moya Palacios, J.L. (2006). Criterios de intervención y mejora de la convivencia en los Centros Educativos: “Bullying”

Cobo del Rosal, M; López-Gómez, C. (2006). El acoso sexual.

Comitè drets del Nens. (2017) CRC/C/ESP/Q/5-6: Llista de qüestions relativa als informes periòdics cinquè i sisè combinats d'Espanya.

De Haro Olmo, F.J. (2021). Acoso y ciberacoso como fenomeno delictivo. Protocolos de actuación en España. *Revista Digital Scientia Omnibus Portus*.

Defensor del Pueblo. (2000).Informes, estudios y documentos violencia escolar: el maltrato entre iguales en la educación secundaria obligatòria

Lameiras Fernández M, Orts Berenguer E, Orts Berenguer E. (2014) Delitos sexuales contra menores : abordaje psicológico, jurídico y policial. Valencia: Tirant lo Blanch.

López Navarro, J; Merino Escartín, J.F. (2015). Resumen de las dos leyes del menor. <https://www.notariosyregistradores.com/web/normas/destacadas/resumen-de-las-dos-leyes-del-menor/>

Mañé Sánchez, L. (2020). Propuesta de reforma de los delitos contra la libertad sexual en base al consentimiento de la víctima : agresión y abuso sexuales en adultos. <http://hdl.handle.net/10230/46910>

Paíno Rodríguez, Francisco Javier (2017). El acoso sexual en el Código Penal Español. *Ius novum* 4/16.

Redacción de Noticias Jurídicas. (2021). Claves de la LO 8/2021, de protección integral a la infancia y la adolescencia frente a la violencia. *Noticias Jurídicas*. <https://noticias.juridicas.com/actualidad/noticias/16351-claves-de-la-lo-8-2021-de-proteccion-integral-a-la-infancia-y-la-adolescencia-frente-a-la-violencia/>

Sánchez Venteo, E. (2016). El bullying y la violencia escolar (págs. 91 a 105). *Revista Internacional de Apoyo a la Inclusión, Logopedia, Sociedad y Multiculturalidad*.

Sánchez, Virginia, & Ortega, Rosario, & Ortega-Rivera, Javier, & Menesini, Ersilia, & Nocentini, Annalaura (2010). Peer sexual harassment in adolescent girls: A cross-national study (Spain-Italy). *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 10(2),245-264. <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=33712250003>

Vidal Rodríguez, G. (2021). Delitos contra la libertad e indemnidad sexuales. <https://www.gersonvidal.com/blog/delitos-sexuales/>

Wolters Kluwer. La Ley: Guías Jurídicas. Delitos contra la libertad e indemnidad sexuales.https://guiasjuridicas.wolterskluwer.es/Content/Documento.aspx?params=H4sIAAAAAAEAMtMSbF1jTAAAUMjIwsTtbLUouLM_DxbIwMDCwNzAwuQQGZapUt-ckhlQaptWmJOcSoARh9jzDUAAAA=WKE

Jurisprudència

STS 6079/1986, (Sala Segunda, de lo Penal), 8 de novembre de 1986, (recurs de cassació 1412/1986)

STS 819/2002 (Sala Segunda, de lo Penal), 8 de maig de 2002, (recurs de cassació 2544/2000)

STS 824/2003 (Sala Segunda, de lo Penal), 5 de juny de 2003, (recurs de cassació 2262/2001)

STS 1460/2003, (Sala Segunda, de lo Penal), 7 de novembre de 2003, (recurs de cassació 1624/2002)

STS 38/2007 (Sala Segunda, de lo Penal), 31 de gener de 2007, (recurs de cassació 752/2006)

STS 349/2012 (Sala Segunda, de lo Penal), de 26 d'abril de 2012 (recurs de cassació, 1335/2011)

STS 300/2015 (Sala Segunda, de lo Penal), 19 de maig de 2015, (recurs de cassació 2837/2014)

STS 107/2019 (Sala Segunda, de lo Penal), 4 de març de 2019, (recurs de cassació 10521/2018)

STS 31/2022 (Sala Segunda, de lo Penal), de 19 de gener de 2022 (recurs de cassació, 157/2020)

SAP València 488/2009 (Audiència Provincial, Secció 5a), de 10 de setembre de 2009 (recurs d'apel·lació, 97/2007)

SAP Ciudad Real 123/2018 (Audiència Provincial, Secció 1a), de 29 de juny de 2018 (recurs d'apel·lació 97/2018)

SAP Madrid 16598/2018 (Audiència Provincial, Secció 23), de 3 de juliol de 2018 (recurs d'apel·lació, 1256/2016)

SAP Almeria 334/2018 (Audiència Provincial, Secció 2a), de 30 de juliol de 2018 (recurs d'apel·lació 531/2018)

SAP Barcelona 454/2019 (Audiència Provincial, Secció 2a), de 26 de juny de 2019 (recurs d'apel·lació 135/2019)

SJP Santa Cruz de Tenerife 25/2001 (Jutjat de lo Penal número 5), de 12 de febrer de 2001

SJM Jaén 32/2017 (Jutjat de Menors número 0) de 20 de febrer de 2017